

Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi – Journal of Social Sciences
Cilt / Volume: 2008-2 Sayı / Issue: 17

YENİÇAĞA İLÇESİ VE DEREKÖY'DE GELENEKSEL KADIN KIYAFETLERİ VE SÜSLEMELERİ*

Fatma YETİM**, Hülya KÖKLÜ**, Melda ÖZDEMİR***

ÖZET

Doğal güzellikleri ile bilinen Yeniçağa ilçesinde geleneksel olarak giyilen kadın kıyafetleri kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze kadar ulaşmış, modern toplum hayatının yaygınlaşması, yaşam şartlarının değişmesi, kullanım kolaylığı gibi pek çok sebeple eski anlam ve önemini kaybetmiştir. Yeniçağa ilçesinde örneklerine rastlanabilen geleneksel kadın kıyafetleri bindallı etek-ceklet, Dereköy'de fes, telli-nakışlı poğ, göynek, alaca don, üç etek, bindallı elbise, basma entari ve yün çorap olarak sıralanabilir. Geleneksel giysiler renkli motifler ve işlemler ile süslenmiştir. Bu çalışma, Yeniçağa ilçesi ve Dereköy'de giyilen geleneksel kadın kıyafetlerinin kumaş, iplik, süsleme özellikleri, renk, motif, teknik vb. açılardan incelenmesi ve gelecek kuşaklara tanıtılması açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bolu, Yeniçağa, geleneksel kıyafet, süsleme, işleme

TRADITIONAL COSTUMES AND ORNAMENTS IN YENİÇAĞA COUNTY AND DEREKÖY

ABSTRACT

In Yeniçağa county, where is known for its natural beauty, traditional dresses for women have been conveyed to today throughout several generations, and these dresses have now lost their significance and value due to the reasons such as prevalence of modern societal life, changing life conditions, and ease-of-use. Traditional women's clothes that can be seen in Yeniçağa County can be listed as *bindallı* skirt-blazer and *fez*, *telli-nakışlı poğ*, *göynek*, *alaca don*, *üç etek* (three-panelled skirts), *bindallı* dress, printed fabric *entari* (inner robe), and wool socks in Dereköy. Traditional costumes are ornamented with colorful motives and embroideries. This study is important in that the traditional women's clothes used in Yeniçağa County and Dereköy should be examined in aspects such as fabric type, yarn, ornaments characteristics, color, motive, and technique etc and should be promoted to nextcoming generations.

Key words: Bolu, Yeniçağa, traditional costume, ornaments, embroidery

* Bu makale TUBİTAK, SOBAG 105K162 kodlu Bilimsel Araştırma Projeleri “Bolu ili Yöresel Kıyafetlerinin İncelenmesi ve Folklorik Yapma Bebek Üretiminde Değerlendirilmesi” adlı projeden üretilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi, El Sanatları Eğt. Böl. Öğr. Üyeleri

*** Doç. Dr., Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi, El Sanatları Eğt. Böl. Öğr. Üyesi

GİRİŞ

Bolu ilinin doğusunda Ankara-İstanbul karayolu üzerinde yer alan Yeniçağa ilçesi, il merkezine 38 km uzaklıktadır. Yeniçağa ilçesi, doğusunda Gerede ilçesi, Batısında Bolu ili, kuzeyinde Mengen ilçesi, güneyinde ise Dörtdivan ilçesi ile çevrelenmiştir. İlçe, kuzeyinde bulunan Yeniçağa gölünün doğal güzellikleri ile bilinmektedir.

Yeniçağa ilçesinin tarihi Eskiçağa Köyü'nün tarihi ile iç içedir. Çağa adı ile kurulmuş olan köy, Yıldırım Beyazıt'ın Bolu ve Kastamonu seferinde Osmanlı topraklarına katılmıştır. 1864 yılında Bolu ili nahiyesi olan Çağa, sık sık yangın çıkması nedeniyle şu anda bulunduğu yere nakledilmiş, ismi de zamanın padişahı Sultan Reşat'ın ismine atfen Reşadiye olarak adlandırılmıştır. İkinci Dil Kurultayı'na katılmak üzere İstanbul'a giden Atatürk ve yanındakiler, 17 Temmuz 1934 de Reşadiye'ye gelmişler ve ilçe Atatürk tarafından Yeniçağa olarak adlandırılmıştır (Anonim 1997a).

Yeniçağa'nın önemli iş alanları nakliyecilik, tarımsal torf üretimi ve küçük sanatlardır. Yeniçağa ilçesi Eskiçağa Köyü ile beraber kapalı bir toplum yapısında ihtiyaçlarını el sanatları ile üretmiştir. İlçenin hemen her köyünde el dokuma tezgâhlarında kilim dokumacılığı yoğun olarak yapılmıştır. Ancak ülkenin sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmesi doğrultusunda hazır ürünlerin daha ucuz olması sebebiyle el sanatları devam etmemiştir. Günümüzde yöreye has yün örme çoraplar ve yemeni kenarlarına örülen oya çeşitleri bulunmaktadır (Anonim 1997b).

Anadolu'da uzun yıllar boyunca oluşan gelenek ve görenekler bir kısmı unutulmakla beraber halk kültürünün kuşaktan kuşağa aktarılmasında büyük önem taşımaktadır. Yeniçağa ilçesinde de giyim kuşam geleneği toplum içinde yaşadığı zamanın gelenek ve göreneklerine göre şekillenmiştir. Yöresel giysiler toplumun kültürünü, gelenek ve göreneklerini, yaşam biçimini simgeleyen ve tanıtan en önemli unsurlardır. Günümüzde ilçede, yöresel kıyafetler modern toplum hayatının yaygınlaşması, yaşam şartları, kullanım kolaylığı gibi pek çok sebeple eski anlam ve önemini yitirmiş ve kaybolmaya yüz tutmaktadır. İlçede, sandıklarda saklanarak günümüze ulaşan geleneksel kadın giysilerinde motifler el emeği ve göz nuru ile süslenmiştir. Bu çalışma, Yeniçağa ilçesi ve Dereköy'de geleneksel giysi örneklerinin incelenmesi ve gelecek kuşaklara tanıtılması açısından önem taşımaktadır.

Araştırma, Yeniçağa Halk Eğitim Merkezi ve Akşam Sanat Okulu Müdürlüğü ve yörede yapılan gözlem, inceleme ve karşılıklı görüşmeler ile gerçekleştirilmiştir. Geleneksel kıyafetlerin fotoğrafları çekilmiş, kaynak kişilerden edinilen bilgiler doğrultusunda bazı özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır.

GELENEKSEL KIYAFETLER ve SÜSLEMELERİ

Anadolu'da uzun yıllar boyunca yörelere özgü benimsenen ve

kullanılagelen çeşitli biçimlerde ve motiflerle süslemeli geleneksel kıyafetler her bölgede değişik özellikler göstermiştir. Kadın ve gelinlerin giydikleri geleneksel kıyafetlerin biçimi, renkleri, motif zenginliği ve zarafeti Anadolu insanının hayat tarzını yansıtmıştır. Kadın giyim-kuşamı başa, bedene, ayağa giyilen giysiler, süslemeleri ve takıları ile bir bütünlük oluşturmuştur (Tansuğ 1997).

Yeniçağa ilçesinde de geçmişte geleneksel giyim kuşamın zenginliği, kumaşların çeşitliliği, işleme teknikleri ve süslemeleri ile kadınlar görkemli bir şekilde süslenmiştir. Günlük ve nişan, düğün, kına gecesi gibi özel günlerde giyilen, özgün değeri olan geleneksel giysiler bohçalar ve sandıklarda korunmuştur. Yöre halkında bulunan ve günümüze ulaşan giysiler renklerin, motiflerin, el becerisinin ve kültür zenginliğinin örneklerini sergilemektedir.

Geleneksel giysiler Anadolu'da yüzyıllar içinde kültürel birikim sonucu olarak biçimlenmiş ve kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Günümüze kadar gelmiş geleneksel giyim-kuşam örnekleri geleneksel kıyafetler Yeniçağa yöresinde günlük giysi ve düğünlerde özel giysi olarak giyilmiştir. Yeniçağa ilçesinde örneklerine rastlanabilen kıyafetler bindallı etek-cekete, Dereköy'de fes, telli-nakışlı poğ, göynek, alaca don, üç etek, bindallı elbise, basma entari ve yün çorap olarak sıralanabilir.

Yeniçağa İlçesi'nde Bindallı Etek-Ceket Takımı: Yeniçağ ilçesi'nde bulunan bindallı etek-cekete takımı, Osmanlı döneminde sarayda çalışan yöre halkından bir aşçının evine dönerken hediye olarak getirdiği ifade edilmektedir. Osmanlı döneminde atlas, kadife vb. kumaşlar üzerine altın-gümüş teller, kılardan, kurt ve tırtıl, pul, inci ve kıymetli taşlarla işlenmiş giysiler sarayda ve halk arasında sevilerek kullanılmıştır. Özellikle sim-sırma işlemeli bindallı adı verilen elbiseler gelinlik olarak giyilmiştir (Gül 2002).

Eskiden genellikle çarşıda işlenen işlemler arasında yer alan dival işi, üzerine desen çizilmiş karton, möhlüke adı verilen kesme aleti ile oyularak hazırlanır, cülde denilen tezgâhta işlendiği gibi gergefe gerilerek de işlenebilir. Üstte çok katlı halk arasında sim ve sırma olarak bilinen metal iplikler, altta balmumu ile mumlanmış ipek veya sağlam pamuklu iplik kullanılır. Biz adı verilen delici araç yardımı ile kumaş ve germe amacıyla kullanılan karton delinir, iğne üstten alta, alttan üste geçirilerek işlenir. Bu işlemler tırtıl ve küçük pullar tutturularak süslenir (Markaloğlu 1991).

Şekil 1.a. Yeniçağa İlçesi'nde bindallı ceket

Şekil 1.b. Yeniçağa İlçesi'nde bindallı etek

Bindallı etek-cekete takımı, adını üzerindeki işlemlerden alan, altın sarısı renginde sim-sırma iplikle, açık krem renkli saten kumaş üzerine yaprak, çiçek ve ince kıvrımlı dal motifleri ve fiyonklardan oluşan bitkisel bezemeli, dival işi (sim - sırma işi - Maraş işi) tekniğinde işlenen geleneksel kıyafetlerdendir. Yaka, roba, roba fırfırı, kol, ön ve arka bedenden oluşan ceket, parçaların şekline göre hazırlanan motiflerle süslenmiştir. Kol uçları oymalı şekilde fisto ile işlenmiştir. Etek beli kemerli, etek uzunluğu ayak hizasına kadar uzanmaktadır. Eteğin ön ve arka ortasında büyük motif etrafında küçük motifler ve etek ucunda bordür yer almıştır. Yeniçağa ilçesinde bindallı etek-cekete takımı ve bindallı elbiseler özel günlerde giyilmektedir (Şekil 1a, 1b).

Yeniçağa İlçesi Dereköy'de Geleneksel Kıyafetler

Bindallı Elbise: Yeniçağa ilçesinin eski bir yerleşim yeri olan Dereköy'de özellikle gelin kıyafeti olarak giyilen bindallı elbise, genellikle mor, bordo rengi kadife kumaşlardan dikilen, altın sarısı ve gümüş beyazı renginde sim-sırma ile işlenen yakası düz-yuvarlak, baş geçecek kadar önden açık uzun elbisedir. Dereköy'de bindallı elbise üzerine bele çeşitli kemerler takılır (Şekil 2a,b).

Şekil 2. Bindallı elbise (a) önden görünüm, (b) arkadan görünüm

Üçetek: Günümüzde sandıklarda ve bohçalarda saklanan üç etek, fes, telli-nakışlı poğ, göynek, alaca don, bel kuşağı, salta, çorap geçmişte genç kızlar ve gelinler tarafından günlük kıyafet ve düğünlerde gelin kıyafeti olarak, kına gecesinde ise basmadan dikilmiş entari fistan giyildiği belirlenmiştir. Dereköy'de çeşitli kumaşlardan dikilen üç etek giysisi, genç kızlar, evli ve yaşlı kadınlar tarafından günlük yaşamda ve özel günlerde kullanılmıştır (Şekil 3a,b) (Aydoğan 2007).

Şekil 3. Yeniçağa İlçesi Dereköy'de üç etek kıyafetinin (a) önden görünümü, (b) arkadan görünümü

Anadolu'nun büyük bir bölümünde kadın giyiminin eski örneklerinden birisi olan üç etek, geçmişte Yeniçağa ilçesinin eski bir yerleşim yeri olan Dereköy'de günlük giyimde ve gelin elbisesi olarak kullanılmıştır. Üç etek genç kızlar, evliler ve yaşlılar tarafından kullanılmıştır. Günlük giyimde kullanılan üç etekler pamuklu kumaşlardan, düğünlerde kullanılan üç etekler ise ipekli kumaşlardan dikilmiştir. Üç etek adı verilen elbiselerin ön ortasından etek ucuna kadar açık iki parça ve arkada tek parça, yanlarda bel hizasına kadar uzun yırtmaçlar bulunmaktadır. Bol ve uzun takma kolların kenarları oymalı ve kenarları düz şekillerde örnekleri bulunmaktadır. Yaka, kol ve etek uçları hazır harç veya oyalarla süslemelidir. Giysi ön iki parçası bele takılan kuşak ile toplanarak kullanılmaktadır (Aydoğan 2007).

Şekil 4. Bolu ili Yeniçağa ilçesi Dereköy'de üç etek (a) ipekli kumaş, (b) pazen kumaş

Genellikle uzunlamasına renkli şeritlerden oluşan atkısı pamuk, çözüğü ipek olan kutnu kumaştan dikilen üç etek, ön ortasından etek ucuna kadar açık iki ön parçadan, arka beden ise tek parçadan oluşmaktadır. Belden aşağı düz inen üç ayrı eteğin yanlarında uzun yırtmaç bulunmaktadır. Ön iki parça bele bağlanan kuşak ile toplanarak kullanılabilir. Uzun ve bol kollu kıyafetin içi astarlanmış ve kenarları hazır harç dikilerek süslenmiştir. İpekli kumaştan dikilen üç etekleri düğünlerde gelinler giymiş, pazen, divitin kumaştan üçetekler ise günlük yaşamda kullanılmıştır (Şekil 4a,b).

Fes (Tekke): Dereköy’de geçmişte kadınlar tarafından başa giyilen fes, tekke olarak da adlandırılmaktadır. Bordo renkli keçe kumaştan yapıldığı gibi iplikten tığ ve sık iğne tekniği ile örülmüş çeşitleri de bulunmaktadır. Günümüzde kullanılmayan fes, geçmişte üç etek kıyafeti üzerinde giyilmiştir. Yaşlılar tarafından giyilen feslere mangır (altın) dikilmemiştir (Özyurt 2007).

Şekil 5. Bolu ili Yeniçağa ilçesi Dereköy’de fes (a) önden görünümü, (b) fes’in iç görünümü

Fes, tığ ile sık iğne tekniği ortadan başlanarak tepe kısmı yuvarlak biçimde bordo iplikle örülerek oluşturulmuştur. Fesin tepe ve kenar birleşiminde, dik durmasını sağlayan yuvarlak kasnak yerleştirilmiştir. Fesin kenarı siyah kumaş üzerinde kutnu kumaş ile kaplanmıştır. Fes’in alın kısmında üç sıra sarı altın mangır dikilmiştir (Şekil 5a,b).

Telli- nakışlı poğ: Pamuklu beyaz kumaş üzerine, tel kırma tekniği ile işlenen ve kenarları pullu firkete oyası ile süslenen başörtüleri telli-pullu poğ olarak adlandırılmakta, fes üzerine bağlanarak kullanılmaktadır. Renkli iplikler ile hesap işi tekniğinde işlenen nakışlı poğ çeşitleri ve kenar oyaları boncukla örülen örnekleri de bulunmaktadır. Mengen ilçesi geleneksel kadın giyiminde kullanılan telli ve nakışlı poğlar Yeniçağ ilçesi Dereköy’de de kadınlar tarafından kullanılmıştır. Mengen yöresinde dörtkenarı işlenen başörtülerin, Dereköy’de genellikle iki kenarı işlenmiştir.

Tel kırma ipliği sayılabilen kumaşlar üzerine, özel bir iğne ve yassı kırma tel kullanılarak iğne tekniği tek tek işlenen ve tel makas kullanılmadan

kıvrılarak koparılan bir işleme tekniğidir. Yörede yapılan tel kırma işlemlerinde iğne tekniği artı şeklinde uygulanmıştır. Tel kırma işlemeli tülbentlerin kenarları gümüş rengi pullar takılan firkete oyası ile süslenmiştir. Tel kırma işlemleri, gümüş rengi tel ve yassı iğneler ile ince tülbent kumaşlara işlenmiştir.

Şekil 6. Bolu ili Yeniçağa ilçesi Dereköy'de pullu-telli poğ (a), nakışlı poğ (b)

Tel kırma tekniği ile işlenen kare formundaki başörtüsünün (telli poğ) köşesinde bitkisel ve geometrik şekilde bezemelerden oluşan köşe motifleri ve kenar suyu yer almıştır. Başörtüsünün dörtkenarı pullu firkete oyası ile süslenmiştir. Hesap işi tekniğinde renkli ipliklerle işlenen başörtüsünün köşesinde motif ve kenar bordürü yer almıştır. Hesap işi, atkı ve çözgü iplikleri aynı kalınlık ve sıklıkta sayılabilen kumaşlar üzerine, iğne teknikleri sayılarak uygulanan, tersi ile yüzü aynı görünüşte işlemelerdendir. Nakışlı poğun kenarları boncuk oyası ile süslenmiştir (Şekil 6a,b).

Göynek: Üç etek elbisenin içine keten ve pamuk kumaştan dikilerek giyilen göynek iç entari olarak da bilinmektedir. Ön robasında renkli ipliklerle göz alıcı işlemeli çiçek desenleri kanaviçe tekniğinde işlenmiştir. Kumaş üzerine teyellenen kanaviçe bezine verev ipliklerin üst üste gelecek şekilde (x) kanaviçe işlemlerini bilmeyenler göynekleri makine dikişi ile süslemiştir.

Şekil 7. Bolu ili Yeniçağa ilçesi Dereköy'de göynek (a) önden görünümü, (b) detay görünümü.

Göyneğin ön bedeni üzerinde, çiçek motiflerinin üç sıra bordür şeklinde geometrik çizgiler arasında çiçek desenlerinin sıralandığı kanaviçe işlemeli parça yer almıştır. Yaka ve kol kenarları ince bordürlerle süslenmiştir (Şekil 7a,b).

Alaca don: Lacivert renkli, boyuna çizgili alaca donun kumaşı eskiden el tezgâhlarında dokunmuştur. Alaca donun beli ve paçaları büzgülü olarak kullanılmaktadır. Mavi zemin üzerine beyaz çizgili kumaştan dikilen don, bel kısmında bordo renkli pamuklu kumaş geçirilerek lastikle toplanmıştır. Don paçalarına lastik geçirilmiştir (Şekil 8).

Şekil 8. Bolu ili Yeniçağa ilçesi Dereköy’de alaca don önden görünümü.

Kuşak: Çeşitli renklerde bez ayağı tekniğinde dokunmuş ve motiflerle süslenmiş, yörede hazır olarak alınan bel kuşağı ya da şal olarak adlandırılan kuşak, üçgen şeklinde sarılarak üç etek üzerine bel hizasında bağlanmaktadır.

Şekil 9. Bolu ili Yeniçağa ilçesi Dereköy’de Kuşak (a) genel görünümü, (b) detay görünümü.

Kırmızı, bordo, turuncu, sarı, yeşil, açık yeşil, eflatun, beyaz, siyah, sıklamem pembe renkli kare kuşak, üçgen şeklinde katlandıktan sonra, bele gelen kısmı beş-altıparmak eninde içeri doğru katlanılarak kullanılır. Sivri ucu arkaya gelecek şekilde bele bağlanır. Eskiden dokuma tezgâhlarında dokunan kuşakların üzerine geometrik şekillerden oluşan motifleri renkli ipliklerle işlenmiştir (Şekil 9 a,b).

Salta: Yörede, çuha ve kadife kumaştan dikilen, üç etek üzerine giyilen saltalar çoğunlukla siyah, kırmızı, lacivert, renkli kadife ve çuha kumaştan, önü düz, kolları uzun, eteği bel hizasında kısa ceketlerdir. Saltaların üzerinde gümüş rengi ipliklerin (sim-sırma) veya renkli ipliklerin bükülmesi ile hazırlanan kordonlar, su taşı, pul vb. desene göre üstten tutturulmuştur. İşlemeler yaka, kol, ön ve arka etek kenarlarında su (bordür) şeklinde, ön parçalarda, arka ortasında ve kol ortasında su (bordür) üzerinde büyük motifler şeklinde yer almıştır.

Türk işlemlerinde geleneksel bir işleme iğnesi olarak eski dönemlerden beri süregelen kordon tutturma tekniği, kumaşın üstünde kalın ipliğin ya da kordonun serilerek başka bir iplikle tutturulması ile işlenir (Barışta 1997).

Şekil 10. Yeniçağa ilçesi Dereköy'de salta önden görünümü.

Salta'nın ön, arka ve kol ortalarına geometrik bezemelerin yer aldığı motifler yerleştirilmiştir. Motiflerin kenarlarında su taşı ile süslemeler, motiflerin içinde çiçeklerde ise pullar dikilerek süslemeler yapılmıştır. Ön ortası, etek ve kol uçları geometrik bezemelerin yer aldığı kenar suyu bulunmaktadır. Kenar süslemesi ise kaytan dikilerek yapılmıştır. Salta'nın içi pamuklu kumaş ile astarlanmıştır (Şekil 10a, b).

Çorap: Eskiden yün ve tiftikten örülen nakışlı çoraplar, günümüzde çeşitli ipliklerden beş şiş ile örülmektedir. Krem, turuncu, kahverengi, mavi, yeşil, eflatun burun, taban ve topuk kısmı düz örülen çorabın yüzeyi geometrik

motiflerle süslenmiştir (Şekil 11).

Şekil 11. Yeniçağa ilçesi Dereköy'de yün çorap (a) genel görünümü, (b) detay görünümü.

SONUÇ

Yeniçağa ilçesi'nde, sandıklarda saklanarak günümüze ulaşan geleneksel kadın giysileri modern toplum hayatının yaygınlaşması, yaşam şartları, kullanım kolaylığı gibi pek çok sebeple eski anlam ve önemini yitirmiş ve kaybolmaya yüz tutmaktadır. Yeniçağa ilçesinde geçmişte giyilen bindallı etek-cekete, Dereköy'de fes, telli-nakışlı poğ, göynek, alaca don, üç etek, bindallı elbise, basma entari ve yün çorap geleneksel kadın kıyafetleri olarak tespit edilmiştir. Toplumun kültürünü, gelenek ve göreneklerini, yaşam biçimini simgeleyen ve tanıtan yöresel giysilerin incelenmesi ve belgelenmesi gelecek kuşaklara tanıtılması açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

- Anonim (1997a). **Yeniçağa 1997**. Yeniçağa Kaymakamlığı.
- Anonim (1997b). *Güzellikler Diyarı Yeniçağa İlçesi*. Yücel Ofset Ankara.
- Aydoğan, T. (2007). Kaynak kişi-karşılıklı görüşme. Dereköy, Yeniçağ.
- Barışta, H. Ö. (1997). **Türk İşlemelerinden Teknikler**. Gazi Üniversitesi Mesleki Yaygın Eğitim Fakültesi Yayın No:2, Ankara.
- Gül, Sebahat (2002). **“Osmanlı Gelinlikleri”**. Skylife . S:226, s.100-107. İstanbul.
- Markaloğlu, Ş. (1991). **Kahraman Maraş'ta Maraş İşi İşlemeler**. Kültür ve Sanat. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. Y.3, S.10, s.37-40, Ankara.
- Özyurt, A. (2007). Kaynak kişi-karşılıklı görüşme. Dereköy, Yeniçağ.
- Tansuğ, S. (1997). **Anadolu Giysileri**. Antik&Dekor Dergisi. S:39, s.106-108, İstanbul.